

שמורידין לפני התיבה הוא שיש לו נעימה וקולו ערב, וכדנניא במסכת תענית... אבל צריך להתפלל בכובד ראש, דתנן אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש. ויעמוד באימה כמי שעומד לפני שכינה... לפיכך שליו צבור זה, אם שמח ועומד ביראה וכדכתיב עבדו את ה' ביראה וגילו ברעהו הרי זה משובח, אבל אם מתכוין להשמיע קולו ושמח לקולו שישמעו העם וישבחוהו – הרי זה מגונה, ועליו ועל כיוצא בו נאמר נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה. ומכל מקום כל שהוא מאריך בתפלתו לא טוב עשה, שבכמה מקומות אמרו לקצר מפני טורח צבור... (מתוך תשובת הרשב"א ח"א רטו).

'... ואני שמעתי משארי, החכם המרומם כמהר"ר אברהם אפומאדו ז"ל שהיה בעיר בורסה בשנים קדמונים שליו צבור אחד מופלג בזקנה, כשהיה קורא בספר תורה היה עושה תנועות בידו לרמוז מאורעות הקריאה, ונהג כן שנים הרבה. פעם אחת נכנס שם רב אחד ומנעו מזה, שנראו הדברים בעיניו דרך בזיון, ובעתוהו בחלום ואמרו לו: איש אחד שהיה מכבד להקב"ה והיה משמח בו, מנעתו מלשמחו! מיד בשחר השכים הרב לפתחו של שליו צבור לשאול ממנו מחילה, ולבקש ממנו שיחזור לתנועותיו. עד כאן. הרי שהכל הולך אחר הכוונה' (שבט מוסר לד, כג).

דף יז

'רבי אומר: אומר אני'. על ביטוי זה ע' בב"ב קכד ובקדושין ט.

'אבל מה אעשה שתקנתו קלקלתו'. רש"י (כאן ובסנהדרין כב:) מפרש 'קלקלתו' – שכמה שנים לא חזרה בירה, קלקלה זו היא תקנתו לשתות יין. [נראה שלפירוש זה ראוי לקרוא כן: 'שתקנתו קלקלתו']. ורבנו חננאל והרמב"ם (ביאת מקדש א, ז) והערוך ('תקן') מפרשים 'קלקלתו' – זה שאינו מכיר משמרתו ולא בית אבותיו, כיון שאינו יכול לעבוד [לכתחילה עכ"פ. ע' מרכבת המשנה] עד שיקבע בבית אב שלו ובמשמרתו – היא תקנתו לשתות שהרי אינו ראוי לעבודה כעת. לפירוש זה [דלא כרש"י] רבי אינו מתיר אלא בשאינו מכיר משמרתו ובית אביו. [והראב"ד השיגו, וכי כשיבנה בית המקדש לא יהיה שם מצרף ומטהר ומודיע המשמרות הראויות ושבתם ויומם, ויהיו ראויים לעבוד מיד. והכסף-משנה כתב: ואני אומר שכשיבנה בית המקדש אפילו אם יבנה בידי שמים, לא בו ביום שיבנה יודיע המשמרות הראויות ושבתם. ועוד שדעת הרמב"ם שבלא בגין בית המקדש אפשר להקריב קרבנות...].

'אמר אביי: כמאן שתו האידינא כהני חמרא – כרבי'. רבנו חננאל מפרש (ומובא בראבי"ה תתע) שאביי בא לומר שזוה ששותים הכהנים אינו אלא כדעת יחיד, אבל יש לנהוג כחכמים ולהימנע משתיית יין. וכן אמרו במקום אחר (ע' כתובות סה.) על אביי עצמו שהיה כהן, שלא היה שותה יין. ואולם יש מפרשים שם שאביי נמנע משתיית יין משום עניות ולא מן הדין – עתוס' הרא"ש שם. וכן יש שכתבו להוכיח מברכות מב: שאביי היה שותה יין ביום טוב. אך יש לדחות לפי מה שכתבו התוס' כאן שיין שבתוך הסעודה מותר, שאינו משכר. ועוד אפשר שהיה שותה יין מוגז בכמות שאינה משכרת. – ע' בשו"ת דובב מישרים ח"א צב, ב; מגדים חדשים ברכות שם.

'אנשי משמר ואנשי מעמד אסורים לספר ולכבס, ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת'. רש"י (במשנתנו) כתב שדרך רוב בני אדם להסתפר בחמישי ולא בערב שבת מפני הטורח (וכן מבואר בדברי התוס' להלן ל.). וכבר הקשו אחרונים על מה שכתב מהרש"ל (או"ח רס) שמצוה להסתפר בערב שבת ולא ביום חמישי, שאין זה כבוד שבת כל כך – והלא כאן מבואר שהתירו לאנשי משמר ומעמד להסתפר אז, ורש"י מפרש שכן דרך רוב בני אדם (ע' מגן אברהם או"ח רס,א; שושנים לדוד במשנה). ואמנם בערוך השלחן (רס,ו) כתב שהאסורים להסתפר בחמישי – טועים הם שודאי אין בדבר איסור כאמור, אלא שלמעשה עדיף להסתפר ביום שישי שיש בוזה יותר כבוד שבת. וכן כתב רבי יוסף חיים (בהשלמות לשו"ת תורה לשמה, נדפס בידי חיים ס' יד עמ' קמה).

(ע"ב) 'מהרה יבנה המקדש ובעינין כהן הראוי לעבודה' –

'... וכן הוא עכשיו בזמננו, כשאנו מחכים בכל יום לגאולה, ובמלאכי ג' כתיב: פתאום יבוא אל היכלו האדון אשר אתם מבקשים. וכיון שהישועה תופיע פתאום, מוכרחים אנו עכשיו להכין עצמנו לעבודת הקרבנות, ולימוד הלכות עבודה הוא לא לשעה ולשעתים, כי אם לכמה שנים. והלויים היו צריכים ללמוד משך חמש שנים כמבואר במסכת חולין. ובפרט לכהנים שצריכים לדעת כל עניני הקודש והמקדש. ולכל זה צריכים להכין א"ע מקודם, שכאשר יבוא פתאום נהיה מוכנים לעבודתו יתב'. ועיין בסנהדרין כב,ב דלרבנן אסור כל כהן בא"י לשתות יין תמיד, שמא יבנה פתאום המקדש. וכן בעירובין מג,ב: האומר הריני נזיר ביום שכן דוד בא – אסור לשתות יין כל ימי החול. ומכיון שנתקיימו בנו כל היעודים שהזכירו חז"ל על זמן הגאולה, בסוף מסכת סוטה ובסנהדרין צ"ז צ"ח, בודאי יש לקוות לגאולה מהירה, וצריך להזדרז להכין את עצמו לעבודת מעשה הקרבנות' (חפץ חיים) עה"ת בהעלותך יב,ד).

'אלא גמרא גמירי לה ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא... – לפיכך נקראו נביאים וכתובים 'דברי קבלה', כי אין לך דבר הכתוב בנביאים שצריך תלמוד שלא נאמר למשה בתלמודו בסניי, אלא שלא ניתן להיכתב על ידו עד שבאו סופרים שבכל דור ודור וכתבום על פי רוח הקודש כפי שנגזר עליהם מששת ימי בראשית (מחזור ויטרי אבות עמ' 462). ע"ע ספר המצוות לרמב"ן שרש ב.

עוד בנידון הגמרא 'מקמי דאתי יחזקאל מאן אמרה' – ע' בשו"ת חות יאיר קצב,ס; אגרות משה אה"ע ח"ד מד,ד.

'ערל לב' גדרו ודינו – ע' במובא בזבחים כב ובחולין קלב.

[רש"י מפרש בכ"מ 'ערל בשר' שמתו אחיו מחמת מילה. יתכן שנקט כן כדי להשמיענו שגם זה שאנוס מלמול – פסול לעבודה [ודלא כסברת התו"י (בפ"ח דיבמות) שהאנוס מלמול על פי דין, אינו בכלל 'ערל']. או שמא פירש כן כי אילו נמנע מלמול במזיד הריהו בכלל 'ערל לב', אלא שיש לצדד בזה שאם נמנע מלמול מחמת הפחד והכאב, אין זה בכלל 'ערל לב'. עפ"י הגר"ש כץ שליט"א].

בדין מלקות לערל שעבד במקדש – ע' במובא בסנהדרין פג.

ישלפניו נמי תיפוק ליה דהוה ליה יום שלפני ראש חדש? – ראש חדש דאורייתא הוא ודאורייתא לא בעי חיזוק. ואם תאמר, כיון שדאורייתא לא בעי חיזוק, כל שכן כשהתוסף בו יום טוב מדברי סופרים אין צריך חיזוק, ומדוע אסור לפניו?

ויש לומר לא פלוג רבנן בתקנתם, וכיון שכל הימים-טובים שמדבריהם אסורים לפניהם, אסרו גם כאן. עוד אפשר שרצו לעשות זכר למאורע זה דאיתוקם תמידא, לכך אסרו יום שלפניו [וכיוצא בזה יש לבאר בסוגיא בראש השנה (יט) לענין יום ביטול אוכרות מן השטרות] (ע' גבורת ארי; שואל ומשיב תנינא ח"ג יד; רב פעלים ח"א או"ח ל; שפת אמת ראש השנה יט).

דף יח

רב אשי אמר: אפילו תימא לחדש חסר... רב אשי נד מתירוץ אביי שהרי קיימא לן אדר הסמוך לניסן לעולם חסר הוא (ע' ראש השנה יט), ואם כן כ"ט באדר לעולם הוא ערב ראש-חדש ניסן. (מפרשים). ואם תאמר מדוע אין מתרצים לא נצרכה אלא לשנה מעוברת, ובכ"ט באדר-א', שאין לאוסרו משום יום שלפני העמדת התמיד – שהרי התמיד איתוקם בראש חדש ניסן, ורק משום שהוא יום שלאחר כ"ח באדר אסור – מכאן יש להוכיח שעיקר אדר הוא השני, וכל הימים-טובים שבמגילת תענית אין עושים אותם אלא בשני ולא בראשון (ע' מגן אברהם תקסח סק"כ שכתב להוכיח כן מרש"י ומהגמרא להלן. ובהר-צבי כתב שההוכחה היא גם לתירוץ רב אשי, כפי האמור).

ב. עמדו בתפילה, מורידים לפני התיבה זקן ורגיל (בתפילה, שתפילתו שגורה לו ולא יטעה). אעפ"י שיש שם זקן וחכם אין מורידים אלא אדם הרגיל. רבי יהודה אומר: מטופל ואין לו (= יש לו טפלים ואין לו במה להתפרנס, שלבו דואג עליו), ויש לו יגיעה בשדה (שמתכוין יותר בתפלת הגשמים) וביתו ריקם [מן העבירה. רב חסדא], ופרקו נאה – זה שלא יצא עליו שם רע בילדותו (אביי), ושפל ברך, ומרוצה לעם, ויש לו נעימה וקולו ערב, ובקי לקרות בתורה נביאים וכתובים ולשנות במדרש בהלכות ובאגדות, ובקי בכל הברכות כולן. [נתנו חכמים עיניהם בר' יצחק בר אמי].
[...נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה – זה ש"ץ שאינו הגון היורד לפני התיבה].

דף טז

כ. כיצד סדר התקיעות שבתפלת תענית, במקדש ובגבולין?

בגבולין, לאחר עניית 'אמן' על ברכת 'גואל ישראל' [שהיה מוסיף בה דברים כנ"ל], חזן הכנסת אמר להם תקעו בני אהרן – תקעו. ואומר הברכה שלאחריה '... ברוך זוכר הנשכחות', והם עונים אחריו 'אמן', וחזן הכנסת אומר: הריעו בני אהרן – הריעו. וכן בכל ברכה וברכה, באחת אומר תקעו ובאחת אומר הריעו.

ובמקדש נוסח הברכה 'ברוך ה' (אלקים) אלקי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך אתה ה' גואל ישראל'. והם עונים 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד' – שאין עונים 'אמן' במקדש. וחזן הכנסת אומר: תקעו הכהנים בני אהרן – תקעו וכו'. (רש"י מפרש שחזן הכנסת חוזר ואומר להם '... מי שענה... ברוך...') אעפ"י שאמרו אותו זקן).

וכן הנהיג רבי חלפתא בצפורי ורבי חנניה בן תרדיון בסיכני. וכשבא הדבר לפני חכמים אמרו: לא היו נוהגים כן אלא בשערי מזרח ובהר הבית.

יש אומרים שאף בגבולין מצוה על הכהנים לתקוע. ויש אומרים, דוקא כשתוקעים בחצוצרות, אבל בשופר אין הקפדה בכהנים.

דף יז

כא. א. מהו דין שתיית יין לאנשי משמר ולשאר כהנים – בזמן הבית ובזמן הזה?

ב. מה דין תספורת ותכבוסת לאנשי משמר ואנשי מעמד?

ג. מהי התדירות של תספורת המלך, כהן גדול וכהן הדיוט?

ד. מה עונשם של שתויי יין ופרועי ראש שעבדו? האם חיללו עבודה?

א. אנשי משמר מותרים לשתות יין בלילות אבל לא בימים – שמא תכבד העבודה על אנשי בית אב ויבואו ויסייעו להם. אנשי בית אב אסורים ביום ובלילה מפני שהם עסוקים תמיד בעבודה.

מכאן אמרו, כל כהן שמכיר משמרתו ומשמרת בית אב שלו, וגם יודע שבתי אבותיו קבועים שם (ולא נתחללו) – אסור לשתות יין כל אותו יום. מכיר משמרתו ואין מכיר משמרת בית אב שלו – אסור לשתות כל אותה שבת. אינו מכיר משמרתו – אסור לשתות יין כל השנה, אם יודע שבתי אבותיו קבועים שם וראויים לעבודה. לדברי רבי, בעצם היה לאסור גם על המכיר משמרתו ובית אב שלו (שמא ישתנה סדר המשמרות ושמא יעבדו כולם לחנוכת הבית), 'אבל מה אעשה שקלקלתו תקנתו'. (רש"י: שכבר שנים

שלא נבנה הבית והיא תקנתו לשתות יין. רמב"ם: כשאינו מכיר משמרתו מותר, כי אינו ראוי לעבודה עד שיכיר וייקבע משמרתו ובית אב, לכך מותר).
אמר אביי: כמי נוהגים עתה הכהנים התר בשתיית יין – כרבי.
יש אומרים שאביי עצמו נוקט לאיסור, כחכמים. ועל כל פנים הלכה כרבי (ער"ח ועוד).

ב. אנשי משמר ואנשי מעמד אסורים לספר ולכבס כל השבוע – כדי שלא יכנסו למשמרתם כשהם מנוולים. ובחמישי מותרים מפני כבוד השבת.

ג. מלך מסתפר בכל יום (מלך ביפיו תחזינה עיניך. רבי אבא בר זבדא). כהן גדול מערב שבת לערב שבת (הואיל ומשמרות מתחלפות. רב שמואל בר יצחק). כהן הדיוט אחת לשלשים יום (לא יותר. ופרע לא ישלחו – ולמדים גזרה שוה מנזיר ש'פרע' היינו שלשים יום).
ודוקא בזמן ביאה כלומר שהמקדש קיים, אבל עתה מותרים (שאיסור פרועי-ראש אינו אלא בעבודה, דומיא דשתיי יין). והרי גם אם מהרה יבנה המקדש אפשר שיסתפר ויבוא לעבוד מיד.
א. תספורת הכהנים – ראשו של זה בצד עיקרו של זה (ע' סנהדרין כב:).
ב. הכהנים אינם מגלחים ראשם לגמרי, ככתוב ביחזקאל וראשם לא יגלחו (וע' בהרחבה בספר מגדים חדשים ברכות יט).

ד. שתויי יין שעבדו – במיתה בידי שמים (יין ושכר אל תשת אתה ובניך אתך בבאכם אל אהל מועד ולא תמתו...). והוא הדין לפרועי ראש ופרע לא ישלחו... ויין לא ישתו – הקישם זה לזה. הלכה היא ובא יחזקאל והסמיכה בכתובים). אבל אינו מחלל עבודה אלא שתוי-יין שעבד אך לא פרוע-ראש (שלענין זה לא הוקשו).

דפים יז – יח

כב. א. ימים טובים הכתובים במגילת תענית – מה דין ימים שלפניהם ושל אחריהם?
ב. אלו ימים טובים שבמגילת תענית הוזכרו בסוגיתנו?

א. ימים טובים שמהתורה, כגון ראשי חודשים – מותרים לפניהם ולאחריהם בהספד ובתענית, שדברי תורה אינם צריכים חיזוק. [והוא הדין לימים טובים שמדברי קבלה, כגון ג' בתשרי בזמן הבית שהיה יום טוב (ראש השנה יט)].

ימים טובים שמדברי סופרים; אותם שאסור להתענות בהם ומותר לספוד – לרבי מאיר וסתם משנתנו, לפניהם ולאחריהם מותר, ולרבי יוסי לפניהם אסור לאחריהם מותר. ימים שאסורים בהספד שהם חמורים יותר – לרבי מאיר לפניהם אסור ולאחריהם מותר. לרבי יוסי לפניהם ולאחריהם אסור. ורשב"ג בברייתא מיקל משניהם ומתיר לפניהם ולאחריהם.

לדברי רב אשי אין איסור בימים שלאחריהם (והוא הדין בשלפניהם. רש"י; תוס' ר"ה יט.). אלא בתענית, אבל בהספד מותר. ואולם יום המוטל בין שני ימים טובים – עשאוהו כיום טוב עצמו לאסור אפילו בהספד, כגון כ"ט באדר.

אמנם למסקנא אין צורך בדין זה כדי ליישב הקושיות, ואעפ"כ התוס' (בראש השנה יט) נקטו כן להלכה.